

Published on 27 Oct-2013

રાજ ગોસ્વામી

બ્રેકિંગ વ્યૂઝ

[Enlarge Image](#)

રતિલાલ ચંદરિયા: અને ભાષા જીવી ગઇ...

ગુજરાતી ભાષાને બચાવવાના કોઇ દાવા વિના રતિલાલ ચંદરિયાએ જે અભૂતપૂર્વ કામ કરી બતાવ્યું છે તે ભારતની એકેય ભાષામાં થયું નથી.

હું તો સંન્યાસ આશ્રમમાં પ્રવેશી ચૂક્યો છું. લેખક, સાહિત્યકાર કે કવિ બની શક્યો નથી, પણ દિલના ઊડાણથી ગુજરાતી ભાષાને ચાહનારો પ્રેમી બન્યો છું. તેવી વાહિયાત વાતો સામે આ સાયબરનેટના જમાનામાં આપણું આ ગુજરાતી લેક્સિકોન એક અસરકારક, શાશ્વત ઉપાયકારક પ્રદાન ગણાયું છે. પચીસ વરસની મહેનત, પાંત્રીસ લાખથી વધુ શબ્દો, વિશ્વભરમાંથી કુલ ચાલીસ લાખ લોકો અને રોજના ત્રણ હજાર લોકોની મુલાકાત.

ગુજરાતી પ્રજાને મહેણું હતું કે, તેને ભાષા અને પુસ્તકોમાં રસ નથી, શબ્દકોશોમાં તો જરાય નહીં! પણ આ આંકડા જોતા હવે કોણ કહી શકે મારી માતૃભાષા ગુજરાતી મરવા પડી છે?"

૨૦૧૦માં ચતુર્થ વિશ્વ ગુજરાતી સમાજના સંમેલનમાં રતિલાલ ચંદરિયાએ આ શબ્દો કહેલા. ગુજરાતી ભાષાની ગંગોત્રીને ઇન્ટરનેટની જટામાં ઉતારનારા ૯૧ વર્ષના આ શબ્દ-સાધકનું ૧૩મી ઓક્ટોબર, ૨૦૧૩ના રોજ અવસાન થઇ ગયું.

જે લોકો નવા છે એમના માટે ગુજરાતી લેક્સિકોન એટલે ગુજરાતી શબ્દકોશનું ઇન્ટરનેટ અથવા ડિજિટલ સ્વરૂપ. અહીં તમને ગુજરાતીથી ગુજરાતી શબ્દ અને અર્થ ગુજરાતીથી અંગ્રેજી શબ્દ, અંગ્રેજીથી ગુજરાતી શબ્દ, ગુજરાતી થિસોરસ, ગુજરાતી વિરુદ્ધાર્થ શબ્દ અને ગુજરાતી રૂઢિપ્રયોગ કોમ્પ્યુટર પર ક્લિક કરવાથી મળે છે. જે ગુજરાતીઓ ઓન લાઇન લખે-વાંચે છે એમના માટે આ એક અત્યંત સરળ અને ઉપયોગી સુવિધા છે. તેને ઓફ લાઇન પણ વાપરી શકાય છે. તેની સીડી ઉપલબ્ધ છે. હવે એની મોબાઇલ એપ્લિકેશન પણ આવી છે.

સાદી ભાષામાં, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના શબ્દકોશ અને જોડણીકોશ, કે.કે. શાસ્ત્રીના , પાંડુરંગ દેશપાંડેના ગુજરાતી-અંગ્રેજી અને અંગ્રેજી-ગુજરાતી શબ્દકોશ, નરહરિ ભટ્ટના ગુજરાતી વિનયન શબ્દકોશ, પ્રબોધ પંડિતના ફોનેટિક એન્ડ મોર્ફોલોજીક ફિક્સવન્સી ઓફ ગુજરાતી લેંગ્વેજ, શાંતિલાલ શાહના વિરુદ્ધાર્થ શબ્દકોશ તથા ઇશ્વર દવેના થિસોરસમાંથી કેટલીક સામગ્રી અહીં ઉપલબ્ધ છે. એમાં હવે નો સમાવેશ થયો છે જે ૨.૮૧ લાખ શબ્દો, ૮.૨૨ લાખ અર્થોઅને ૯૨૦૦ પાનાઓનો ગુજરાતી ભાષાનો અદ્ભુત ગ્રંથ છે.

શબ્દકોશ અને ભગવદ્ગોમંડળને ડિજિટલ રૂપમાં લઇ જવાનું કામ કર્યું છે આ રતિલાલ ચંદરિયાએ. ટેકનોલોજી સાથે તાલમેલ રાખવાનું ગુજરાતી ભાષામાં લખતા લોકોને અઘરું પડતું હોય ત્યારે રતિલાલ ચંદરિયાએ, એમના શબ્દોમાં, સંન્યાસના પડાવ ઉપર આવીને સમગ્ર ગુજરાતી ભાષાને ટેકનોલોજીના સુપર હાઇવે પર મૂકવાનું કામ કર્યું છે તે એમને સવાયા ગુજરાતીઓની ધુંઆધાર યાદીમાં મૂકે છે.

ઘણીવાર આપણી પાસે જે ન હોય એના અભાવમાંથી સાહસ પેદા થતું હોય છે. જે કામ એકેય ગુજરાતીને કરવાનું ન તો સૂઝ્યું કે ન તો ગમ્યું તે કામ મૂળ નાઇરોબીમાં જન્મેલા-ઊછરેલા રતિલાલે કર્યું. ત્યાંની નિશાળમાં એ એક વિષય તરીકે ગુજરાતી શીખેલા અને પચીસેક વર્ષની ઉમરે ભારત આવેલા ત્યારે જૂના રેમિંગ્ટન ટાઇપરાઇટર પર ગુજરાતી ટાઇપિંગ શીખેલા.

રતિલાલ ચંદરિયા અને ગુજરાતી લેક્સિકોનની કહાની ટેકનોલોજિકલ ઇનોવેશનની કહાની છે.

ગુજરાતી ભાષાને બચાવવાના કોઇ દાવા વિના રતિલાલ ચંદરિયાએ જે અભૂતપૂર્વ કામ કરી બતાવ્યું છે તે ભારતની એકેય ભાષામાં થયું નથી.

ગુજરાતી ભાષાને ટાઇપ રાઇટર પર ટાઇપ કરવાના તકનીકી આનંદમાંથી એમનામાં ભાષાનું ભૂત ધૂણ્યું હશે. જેનો છુટકારો ગુજરાત લેક્સિકોનમાં આવીને થયો. રતિલાલ ચંદરિયા વિશે મિત્ર-લેખકોએ છાપાઓમાં, સામયિકોમાં, બ્લોગ્સમાં ઘણું લખ્યું છે. ગુજરાતી લેક્સિકોનની સાઇટ ઉપર પણ એમની અને લેક્સિકોનની કહાની ઉપલબ્ધ છે. છતાં એક રિકેપ:

ચંદરિયા પરિવાર આમ તો જામનગરનો પણ એ વખતના ગુજરાતીઓની જેમ ધંધાર્થે દરિયા પાર વસેલો. આજે ચંદરિયા પરિવારના અનેકાનેક ઉદ્યોગો વિવિધ દેશોમાં ફેલાયેલા છે અને એમાં રતિલાલ ચંદરિયાની પણ સંડોવણી ખરી જ. છતાં, ભાષા પ્રત્યે એમને વિશેષ પ્રેમ. રેમિંગ્ટન ટાઇપરાઇટર પર ટાઇપિંગ શીખ્યા પછી એ પાછા આફ્રિકા ગયા અને ધંધામાં પરોવાઇ ગયા. ધંધાની ભાષા અંગ્રેજી એટલે ગુજરાતીનો ઉપયોગ હાંસિયામાં જતો રાો.

એક મુલાકાતમાં રતિલાલ કહે છે, ટાઇપિંગની ટેકનોલોજીમાં એ સમયે મેન્યુઅલ ટાઇપરાઇટરના સ્થાને ઇલેક્ટ્રોનિક ટાઇપરાઇટરની નવીનતા આવેલી. રતિલાલને ત્યારે વિચાર આવેલો કે ગુજરાતી મેન્યુઅલ ટાઇપરાઇટરને ઇલેક્ટ્રોનિક ટાઇપરાઇટરમાં તબદીલ કરાય? કરાય તો ખરું પણ થયું નહીં. રતિલાલે લગભગ બે વર્ષ સુધી ટાઇપરાઇટર બનાવવાની કંપનીઓ સાથે માથાફૂટો કરીને એ પ્રયાસ પડતો મૂક્યો.

એ પછી જેને થ્રેશોલ્ડ કહેવાય તેવા કોમ્પ્યુટર યુગની શરૂઆત થઇ અને એમાં ભાષાને લઇને ખાસ્સું ઇનોવેશન શરૂ થયું. રતિલાલને મૂળ તો ઇલેક્ટ્રોનિક ગુજરાતી ફોન્ટ બનાવવા હતા અને કોમ્પ્યુટરની ટેકનોલોજીમાં એ કામ આસાન નજર આવવા લાગ્યું. આપણે આજે જેની માળા જપીએ છીએ તે એપલ અને આઇબીએમ સાથે રતિલાલે તે વખતે આ શક્યતાની ચર્ચા કરેલી. ભારતમાં તાતા અને પત્ર-પત્રિકાઓ માટે ફોન્ટ બનાવનાર લાઇનો ટાઇપ ત્યારે દેવનાગરી અને ગુજરાતી મોડેલ બનાવવામાં વ્યસ્ત હતા તેમની સાથે પણ રતિલાલે વાટાઘાટો કરેલી.

એમાં રતિલાલનો ભત્રીજો અમેરિકાથી એપલ મેકિન્ટોશ કોમ્પ્યુટર લાવ્યો અને રતિલાલે એક ફ્રેન્ચ મહિલાની મદદથી અમુક ગુજરાતી મૂળા ાર એના પર ટાઇપ કર્યા. રતિલાલ કહે છે, એપલ મેકિન્ટોશવાળા એમને ભાવ આપતા ન હતા એટલે રતિલાલે તો એપલમાં કામ કરતા હોય એવા ગુજરાતીઓને પણ ટેલિફોન ડિરેક્ટરીમાંથી શોધી કાઢેલા!

એ વખતે એમને ખબર પડી કે પૂનામાં બે યુવાનોએ હિન્દી સ્પેલિંગ ચેકર બનાવ્યું છે. રતિલાલ એમને મળવા પૂના પહોંચ્યા. બંને જણાને ગુજરાતી સ્પેલ ચેકર બનાવી આપવા તૈયારી બતાવી. પણ એમાં ગુજરાતી ટાઇપ કોણ કરી આપે? ગુજરાતીમાં સ્ટાન્ડર્ડ કી-બોર્ડ તો હતું નહીં અને મુંબઇમાં કોઇ એના માટે તૈયાર ન થાય. અંતે રતિલાલે જાતે જ (આપ મૂલે જ સ્વર્ગે જવાય, એમ તેમણે કહેલું) એ કામ શરૂ કર્યું. મુંબઇના ગુજરાતી સમાચારપત્રના બે પાટર્ટાઇમ કંપોઝર, રતિલાલનો સેક્રેટરી, બે ડ્રાઇવર અને બીજા બે ત્રણ ભેગા થઇને ગાંધીજીના ખિસ્સાકોશ અને સાથે ગુજરાતી જોડણીકોશને કી-બોર્ડમાં ઉતારવા લાગ્યા!

ગુજરાતી લેક્સિકોનની શરૂઆત આ રીતે થયેલી. રતિલાલે કહેલું,

ગૌરવ થયું? રતિલાલના અવસાન પછી ગુજરાતી લેક્સિકોનની સાઇટ પર કેટલાક ગૌરવંતા ગુજરાતીઓની શ્રદ્ધાંજલિ.

જગદીશ જોષી: નાનપણમાં કોઇ સ્વર્ગસ્થ થાય ત્યારે સમજાવવામાં આવતું કે ભગવાનને એમની જરૂર હતી. હવે જ્યારે અમને ગુજરાતી લેક્સિકોનના ટેકા વગર ચાલતું નથી ત્યારે ઇશ્વરને એમની શી જરૂર પડી હશે?

રીટા કામદાર: હું ૭ વર્ષથી સેકન્ડરી સ્કૂલમાં ભણાવું છું અને ચાર વર્ષથી મારા વિદ્યાર્થીઓ માટે ગુજરાતી લેક્સિકોન વાપરું છું.

ગોપાલ ઠક્કર: એક જ સ્થળે તમને ભગવદ્ગોમંડળ, સાથે જોડણીકોશ, લોકકોશ, ૪૫ લાખ શબ્દો, કહેવતો, શિસોરસ, લેક્સિકોનની એપ, કહેવતોની, રમતની એપ અને જાપાનીસ-ચાઇનીઝથી ગુજરાતી ડિ ાનરીની એપ મળે એવું કામ કોઇપણ ભારતીય ભાષામાં થયું નથી.

જોસેફ પરમાર: ગુજરાતી લેક્સિકોનના આરંભથી જ આ વેબસાઇટનો મેં ભરપૂર લાભ લીધો છે. લગભગ રોજ આ સાઇટનો ઉપયોગ કરીને મારા લેખનકાર્યને આખરી ઓપ આપતો રાો છું.

પ્રદીપ: જ્યાં જ્યાં વસે ગુજરાતી ત્યાં ત્યાં વસે ગુજરાત... જ્યાં જ્યાં વસે ગુજરાતી લેક્સિકોન, ત્યાં ત્યાં વસે રતિલાલ...